

najglasnejši; je pa tudi cela vrsta naprednih ljudi, ki vidijo v regionalnih povezavah rešitev za samostojnost Avstrije. Pred tremi leti sem pri prijateljih v Budimpešti slišal o Podonavski konfederaciji. To idejo so širili ljudje, ki so bili zelo blizu Moskvi. V Beogradu sem to povedal na centru za strateška raziskovanja, da začenejo Rusi razmišljati, da bi ustvarili »sanitarni kordon«, s katerim bi se zavarovali pred drugimi. V zadnjih dveh letih se ta ideja zelo širi. V Beogradu se je v zadnjem času pojavila vrsta somišljenikov, ki so to idejo pozdravljali. Po mojem tudi ni povsem nemogoče, da se bodo porajale še drugačne zamisli – predvsem glede na nekatere specifičnosti razvoja v Srbiji in vzhodno od nje. O vseh teh stvareh bi morali razmišljati in se zavedati tega, da tako enostavno v Evropo ne bomo prišli. Imamo celo vrsto izjav o odcepitvi Slovenije, čeprav bi morali vedeti, da je to malo drugače. Zelo se strinjam, da je dobil časopis, ki se je prej imenoval »Evropa zdaj«, predlog, naj poslej nosi naslov »Evropa«. Kot Slovenci bi morali imeti to v prvi vrsti pred očmi, ker stvari niso tako enostavne, kot si jih morda zamišljamo. Slovenci bi verjetno lahko storili vse, da bi se čimprej prilagodili evropskim standardom, posebej kar se tiče gospodarstva – pa tudi v pogledu pravnih norm. To lahko storimo verjetno celo po svoji lastni volji, ne da bi vedno čakali, da nam bo to nekdo iz Beograda dovolil. Tako enostavno, kot si to pri nas predstavljamo, zadeve verjetno ne bodo tekle. Mislim, da je politično celo napačno, če govorimo, da se bomo odcepili. Suverena Slovenija mora poudarjati, da hoče rešiti Jugoslavijo, da pa mora biti Jugoslavija demokratična konfederacija – ne pa pustiti tistim, ki v resnici Jugoslavije ne marajo, ki v bistvu ves čas gradijo svoj separatizem – samo malo drugačen – da nas napadajo, češ da nočemo te države. Dejansko pa gre za to, da nočemo takšne, kakršna je zdaj!

Nikakor ne bi smeli pozabiti tudi na sredozemsko dimenzijo. Ne samo zaradi konference, ki se pripravlja in ki naj bi bila nekakšna KEVS za Sredozemlje. Mi smo med Severom in Jugom, preko nas tečejo zgodovinske poti od Sredozemlja v Evropo. Ob spremembi, ki je nastala z združitvijo Nemčije, nam lahko pomeni Sredozemlje novo ravnotežje tudi v Evropi. Bodočo integracijo Evrope ne smemo več videti le v ozki zahodni Evropi dvanašterice, saj se že sedaj govori o dvaindvajsetih ali še več članicah. Ni dvoma, da se bo širila na Sever (EFTA) in še posebej na Vzhod. Za našo zgodovinsko perspektivo pa desetletje ne igra odločilne vloge. Ni dvoma, da bo Evropa 21. stoletja drugačna, kot je bilo pričakovati še pred nekaj leti.

JANEZ STANIČ

Lahko shaja Vzhodna Evropa brez lastne identitete?

Po razpadu vzhodnoevropskih komunističnih sistemov je v tem delu Evrope nastalo povsem novo stanje, ki je trenutno še izrazito prehodno in nedefinirano, jasno pa je, da vrnitev k prejšnjemu stanju ni realna perspektiva. Nenavadno hiter in popoln razpad sistemov, ki sploh niso nudili pravega odpora, kaže, da so bili zares eksistenčno vezani na zunanjo (sovjetsko) podporo in da brez nje preprosto niso zmožni obstati.

Ob tem se zastavlja vrsta vprašanj, ki se tičejo tako Evrope v celoti kot seveda tudi njenega vzhodnega dela.

Ena od širših posledic takega razvoja je dejstvo, da v razvitem delu sveta po neuspehu vzhodnoevropskega komunizma ne obstajata več dva modela, dve alternativi. Vzhodnoevropska alternativa je bila res neučinkovita, vendar je le vplivala na Zahod kot izziv, spodbuda in v določenem smislu nadzorstvo. Silila ga je k večjemu vgrajevanju socialnih elementov v svoj sistem in k poudarjanju človekovih pravic. Pobuda za to je prihajala tako od zunaj – z Vzhoda – kot od znotraj – od domačih komunističnih partij, ki so do najnovejšega časa (do evrokomunističnega eksperimenta, ki pa prav tako ni uspel) delovale več ali manj kot del enotne svetovne komunistične alternative. Te spodbude zdaj preprosto ni več ne od zunaj ne od znotraj, kajti s propadom komunizma v državah, kjer je bil na oblasti, so tudi zahodnoevropske komunistične partije doživele bržda usoden udarec.

V razvitem svetu torej ni več konkurence in alternative, ni več različnih sistemov, preživel je en sam model – zahodni. Zahod se že obnaša kot zmagovalec, predpisuje pogoje in daje navodila bivšim komunističnim državam za pomoč, oziroma za njihovo vključevanje v Evropo. V zvezi s tem se zastavlja vprašanje, ali Zahod brez konkurence in alternative lahko živi in deluje enako učinkovito in uravnoteženo kot doslej? Ali propad komunističnega izziva ne pomeni nevarnost za stagnacijo Zahoda? Ali je zahodna civilizacija zmožna sama iz sebe, brez izziva in alternative (in v kolikšni meri) nadaljevati pozitivni razvoj? Ali lahko sama prepreči nevarnosti nekega novega monizma?

Drugo, za prihodnost zelo pomembno vprašanje je, v kolikšni meri in kako hitro se nekdanji komunistični Vzhod lahko prilagodi pravilom igre, ki jih uveljavlja in zdaj predpisuje Zahod? Pri tem ne gre samo za to, da je komunistični obrazec obstajal in deloval skoraj pol stoletja in da je v tem času ustvaril določeno stanje, mentaliteto, navade in vzorec obnašanja. Vsega tega se ne bo dalo na hitro in neboleče spremeniti. Nasprotno, pričakovati je resne notranje težave in konflikte, zlasti na socialnem področju, kjer je prejšnji sistem zagotavljal sicer nizko raven socialne varnosti, vendar množično in zasnovano v glavnem po načelu uravnilovke. Ob ukinitvi te uravnilovke bo močno, in to negativno, prišla do izraza tudi razmeroma nizka stopnja materialne razvitosti teh družb.

S tem je povezano širše vprašanje materialnih in drugih možnosti Vzhoda, da preprosto posnema in prevzema zahodni model. Sodobni zahodni model namreč ni samo posledica boljših odločitev in večje politične modrosti, ampak korenini tudi v pomembnih zgodovinskih procesih, ki niso bili enaki na vzhodu in na zahodu Evrope. Današnja zahodna stopnja razvitosti temelji tudi na intenzivnem razvoju industrijske družbe, na množičnem izkoriščanju delavstva v 19. in na začetku 20. stoletja, na pospešenem razvoju znanosti in tehnologije in ustrezni revoluciji, na kolonializmu itd. Vzhod je na vseh teh področjih zaostajal, industrijski razvoj je bil manj intenziven in množičen, dlje je ostajal v večji meri in bolj patriarhalno agraren; ves čas, v desetletjih komunizma pa še posebej, je zaostajal na področju znanstveno tehnične revolucije; ni poznal kolonializma itd. Vse te razlike bodo ostale tudi po izenačevanju družbenih sistemov in so v marsičem preprosto civilizacijske. Zastavlja se torej vprašanje, ali Vzhod lahko – za kakšno ceno in v kolikšnem času – preskoči dolgo in v marsičem specifično obdobje formiranja sodobne zahodne civilizacije?

V tem pogledu Vzhod ni v celoti v enakem položaju. Zahodnemu modelu so vsekakor bližje Vzhodna Nemčija in Češkoslovaška, severni del Jugoslavije, delno tudi Poljska in Madžarska. Bistveno drugačen je položaj na Balkanu, kjer Romu-

nija, Bolgarija, znaten del Jugoslavije in Albanija niso samo na drugačni, nižji, stopnji materialnega razvoja, ampak imajo tudi bistveno drugačno kulturno-zgodovinsko, versko in sploh civilizacijsko dediščino. Za vzhodno Evropo v celoti, spet z izjemo Češkoslovaške, Vzhodne Nemčije in dela Jugoslavije, velja, da nikoli ni bil konstitutivni del Evrope v njenem sodobnem pomenu, ampak zgolj njeno obrobje.

Posebno vprašanje so seveda možnosti in položaj Sovjetske zveze, ki domala v vseh pogledih predstavlja povsem svojski, specifičen problem in jo zato namenoma izključujem iz teh razmišljanj o Evropi.

Glede na vse povedano menim, da se za vzhodno Evropo v prihodnosti zastavlja predvsem vprašanje, kako najti lastno identiteto, ki očitno ne more biti zgolj posnetek zahodnega modela.

ANTON RUPNIK

Smo obsedeni s to »Evropo zdaj«?

Naj mi bo dovoljen nekoliko bolj emotiven okvir in uvod. Pred kratkim sem se vrnil iz Moskve in kakšne tri mesece nisem ničesar razumel – in še danes me je strah, da ne razumem – kaj je s to našo obsedenostjo z »Evropo zdaj«. Bojim se, da je za tem več kompleksov; kot da smo nekaj zagrešili pred evropsko zgodovino, nekaj zamudili in da se moramo zdaj pred lastnim narodom pokesati in hiteti, hiteti, da se bomo nekam vključili, sebe integrirali in postali enakopravni, predvsem pa bogati – česar sploh ne podcenjujem. Ta moja čustva, ki so bolj čustva kot pa razumske kategorije, so opremljena z vtisti, ki sem jih dobil med Rusi in sovjetskimi državljani neruske nacionalnosti. Zdaj prihajajo k nam Estonci, ki so kot mali puntarji tu prvi, in pri Estoncih lahko občudujemo to, da nimajo v tem pogledu nobenih kompleksov. Pravijo, da so Evropa in Evropejci. Imam občutek, da pri Litavcih in sploh pri baltskih narodih ni zaslediti kompleksa, da so nekaj zagrešili in da morajo z nečim pohiteti, ampak zahtevajo obnovitev že priznane državnosti, ki jim jo je Društvo narodov nekoč z vso formalnostjo priznalo; s tem računajo, da so del Evrope, Evropa pa naj se blagovoli seznaniti s tem, da je tudi Baltik njena sestavina in naj se mu prilagodi. To je zelo samozavestno počutje Evropejcev.

Ta Evropa je nasploh čudna reč. Če greste v Tbilisi, s katerim je Ljubljana celo pobratena, potem v pogovoru z gruzinskimi gostitelji nikar ne pokažite dvoma in jih ne sprašujte, ali so del Evrope! Imajo se namreč prej za Evropejce kot za Ruse. Svojo evropsko samozavest utemeljujejo na svoji prastari krščanski kulturi. Za Kavkazom poteka ločnica in pri Azerbajdžancih, nekrščanskem, muslimanskem narodu, tega evropeizma in te težnje sploh ni več zaslediti. Armenci so zastran Evrope nekje vmes. Vse te obrobne reči evropskega kontinenta nam bodo sčasoma vsilile na dnevni red zelo specifična vprašanja. Ko govorimo o Evropi, že v celotni Sovjetski zvezi ne moremo govoriti, ampak o njenih subjektih, narodih in republikah tostran Urala in Kavkaza. Za mnoge evropske narode Sovjetske zveze so Rusi »aziati«. Mislim, da je bilo v spoštovanja vrednih tekstih »Teorije in